

## FÓRUM

**ANDRÉ GREEN LEVELE*****Kedves Sergio Benvenuto!***

Kézhez vettem a *Journal of European Psychoanalysis* 2. számát (1995. ősz–1996. tél), melyben Ön közreadta beszélgetésünket. Sajnálattal mondom, hogy nem szolgált örömmre a végeredmény, és arra szeretném kérni Önt, hogy jelentesse meg ezt a levelet a következő számban.

Először is, hadd emlékeztessenem arra, amikor eldöntöttük, hogy interjút készítünk (akkor kétszemélyes beszélgetésről nem volt szó), abban egyeztünk meg, hogy a publikálásra vonatkozó bármely végleges megegyezés előtt elküldi nekem a hangfelvételtől készült átiratot, a változtatások és az esetleges kiegészítések végett. Ígéretei nem teljesültek. Másodszor: eszmecsereinkre Franciaországban került sor, nekem pedig egyáltalán nem volt lehetőségem arra, hogy ellenőrizsem a fordítás korrektségét. Harmadszor: minthogy nem kaptam semmiféle korrektúrapéldányt a nyomdába küldés előtt, így hát tiltakozhatok, mondván, hogy egyáltalán nem értek egyet azzal, amit Ön publikált.

Nem lehet semmiféle mentsége az ilyen újságírói praktikákra, hiszen még csak azzal sem érvelhet, hogy idő szűkében nem volt módja úgy intézni a dolgokat, ahogy terveztük. A címhez csatolt jegyzetben ugyanis az áll, hogy a beszélgetésre 1994. május 14-én került sor, két és fél évvel a szóban forgó szám megjelenése előtt. Komoly kifogásaim vannak a nyomtatásban megjelentek tartalmával szemben.

---

\* A *Thalassa* 1999/1-es számának Fórum rovatában megjelent, „A lacanizmus ellen” című beszélgetéshez fűzött megjegyzéseket adjuk itt közre. Eredeti megjelenése: Letter from André Green. *Journal of European Psychoanalysis*. (No. 3–4. Spring 1996–Winter 1997), 199–208.

A fordítás sok helyütt rossz. Például a 102. oldalon: nem mondtam, hogy a pszichoanalitikusoknak „saját területén kívül eső emberekkel” is foglalkoznia kell, hiszen az analitikusok pácienseire utaltam.

Nem állíthattam – a 103. oldalon –, hogy Bouvet klinikai pszichológusként működött, mivel pszichiáter volt. Az sem lehet az én tévedésem, hogy Wallon az elidegenedéssel foglalkozó teoretikusok között szerepel. Ugyanezen az oldalon: a „Lingu-hysteria” és a „lingui deli” szintén nem az én szavaim, mint hogy nem ismerem ezeket a kifejezéseket.

Nem állíthattam azt sem – ami a 105. oldalon található –, hogy Conrad Stein elhagyta Lacant, mivel Stein – akárcsak jómagam – mindig is „csak” a Párizsi Pszichoanalitikus Egyesület tagja volt és maradt, soha nem tartozott olyan intézményekhez, amelyekhez Lacan. Nem beszélhettem – ugyanezen az oldalon – arról, hogy a Ferenczivel és Rankkal kapcsolatos problémák az intézményen belülre korlátozódtak, mivel arra utaltam, hogy mindketten az intézményben maradtak.

Nem hangozhatott el az én számból az – ami a 111. oldalon van –, hogy René Major jelentős analitikus volt, és azért a mondatért, akár Ön fűzte hozzá, akár a fordító tévedése, nem vállalok felelősséget.

Azt sem mondhattam – a 113. oldalon –, hogy „Az ár, amit Lacan fizetett, az, hogy nem lépte túl ezeket a határokat.”, mivel amit én gondolok, az pontosan az ellenkezője, ti., hogy Lacan hajlandó volt arra, hogy akármilyen árat megfizessen azért, hogy az intellektuális világban sikerüljön feltűnést keltenie. Úgyszintén nem állítom – a következő bekezdésben –, hogy Lacan stílusa kiváló. Fondorlatosnak, meglepőnek, irodalmilag elbűvölőnek mondhattam, de bizonyosan nem kiválónak.

De legfőképp a 110. oldalhoz tartozó 6-os lábjegyzeten lepődtem meg, amelyben Ön, élve az értelmezés szabadságával, olyan nyelvbotlást tulajdonít nekem, amelyet sehol nem látok [a szövegben], hiszen én valóban a „pszichoanalitikus elmélet keresztény értelmezésére” gondolok, ahogyan az a következő mondatból világosan kiderül. Sőt Ön azt mondja, hogy a beszélgetés során előforduló összes nyelvbotlást javítatlanul hagyta. Nem említi ezeket a nyelvbotlásokat, de ez mindenestre bizonyítja, hogy Ön a szövegnek szándékosan olyan változatát akarta megjelentetni, amely átnézetlen, javítatlan és az én ellenőrzésemet teljes mértékben nélkülözi.

Általánosabb szinten az a tény döbrentett meg, hogy kérdéseinek bizonyos részeire nem emlékszem. Lehet, hogy ez az én feledékenységemnek köszönhető, de az is lehet, hogy Ön változtatott a kérdésein. Ennek a változtatásnak eredményeként olyan színben tűnök fel, mint az a beszélgető fél, aki nem válaszol a partner által felhozott ellenvetésekre, mert nincs is rájuk meggyőző válasza. Nem szokásom, hogy megválaszolatlanul hagyjam a kérdéseket. Am még az is előfordulhatott, hogy Ön bátorkodott a beleegyezésem nélkül „meghúz-

ni” a feleleteimet. Mindenesetre, semmiféle bizonyítékot nem tud felmutatni arra nézve, hogy a bevett módon jóváhagyásomat kérte volna az Ön szövegváltozatahoz; illetve, hogy megállapodásunk szerint rendelkezésemre bocsátotta volna a hangfelvételtől készült átiratot, a végső egyeztetés céljából.

Mivel szeretnék reagálni észrevételeire, íme a válaszaim:

105. oldal: A szakítás Freud, Jung és Adler között, valamint a Freud és Ferenczi közötti nézeteltérések nem ugyanolyan megítélés alá esnek. Jung és Adler a freudi elmélet alapvető tételeinek értelmezésében nem értettek egyet a gondolatok szülőatyjával, és feltétlen elhatárolták magukat Freudtól. Ferenczi mindvégig Freud tanítványának vallotta magát, csupán az analízisben alkalmazott értelmezési gyakorlat megváltoztatását javasolta és azt, hogy kezeljék másképpen az áttételt, mindezt anélkül, hogy elhagyta volna a freudiánus mozgalmat. Ez az egyet nem értés soha nem adott okot Freudnak arra, hogy Ferenczit ne tartsa a pszichoanalízis egyik fő munkatársának.

Ugyanezen az oldalon a Reichet, Reiket, Rankot, Khant és Meltzert egybe- gyűjtő felsorolása valóságos olvasztótégely. Mint tudjuk, Reich [gondolkodása] egy bizonyos ponton igen zavaros lett, és csodálkozom rajta, hogy figyelmen kívül hagyta, hogy ez a reichi technika – betenni az embereket egy dobozba, és hadd működjék az „orgon” – elegendő indok volt annak a döntésnek a megalapozásához, hogy Reichet kizárják [az egyesületből]. Freud nyilvánosan kiállt Reik mellett, amikor az összeütközésbe került az Amerikai Pszichoanalitikus Egyesülettel, az intézmény bürokratikus szabályai miatt, melyek már érvényüket veszítették. Masud Khant azzal vádolták meg kiképző analitikusai, hogy elcsábította egyik analizáltját, később pedig azért zárták ki, mert nyíltan antiszemita nézeteket hangoztatott. Helyesli Ön ezt? Végül pedig Donald Meltzert azért zárták ki a Brit Pszichoanalitikus Egyesületből, mert személyes magatartása az egyesület embereivel összeférhetetlennek és szakmai etikájukkal összeegyeztethetetlennek bizonyult.

106. oldal: Ismét csak összemossa Tausk, Ferenczi és Rank esetét. Freud úgy gondolta, Tausknak túlságosan erős a vele szemben kifejlődött homoszexuális fixációja, és nem vállalta a kezelését. Ami Ferenczit és Rankot illeti, Freud lehetőséget adott arra, hogy nyíltan hangoztassák nézeteltéréseiket, nagyszabású vitát kezdeményezett a szóban forgó kérdésekről, és miközben kifejtette saját véleményét, egyúttal le is vonta a megfelelő következtetéseket, kihangsúlyozva szembenállásának okait. Kizárásra egyik esetben sem került sor. Ugyanezen az oldalon ismét egy tévedés található, Úgy tűnik, Ön egyenlőségjelet tesz Freud hibái közé és aközé, hogy Lacan kihasználta és manipulálta az áttételt, valamint rossz analitikus gyakorlatának egyéb jellegzetességei közé – sőt azt állítja, hogy Lacan szadisztikus viselkedése analizáltjainak még javára is válhatott. Egyenesen következik ebből, hogy Ön szerint semmilyen lényeges különbség nincs Lacan magatartása között és aközött, hogy Freud enni adott a

Patkányembernek (1910-ben!) és analizálta saját lányát. Bizonyára, legalábbis ami az utóbbit illeti, Freud súlyos hibát követett el, amire nincs mentsége. Nem lehet [viszont] ezt összehasonlítani azzal, hogy Lacan állandóan és rendszeresen leplezetlenül cinikus volt azokkal az emberekkel, akik azért fordultak hozzá, hogy analizálja őket, és megszabadítsa szenvedéseiktől. Ami Heidegger náci-szimpatíájának és filozófiájának kapcsolatát illeti, ez még mindig vita tárgya, de ennek megítélése túlmutat beszélgetésünk hatáskörén.

Végezetül, ha úgy van, amint mondta, hogy a karikatúra több igazságot hordoz, mint a pontos másolat, akkor az Ön gondolkodása roppant mód igazságos lehet, mivel otrombán karikaturisztikus. Önre háritom a felelősséget az olyan vélemény felvállalásáért, amely összetéveszti az igazságkereséssel a szatirikus hangvételt. Visszatérve arra az évrre, amelyet Ön Lacan és a katolicizmus viszonyával kapcsolatban velem szemben felhozott, nos, Ön úgy érvel, hogy én olyan filozófusokat akarok, akik úgy viselkednek a pszichoanalízis irányában, mint a teológusok a katolikus egyház irányában. Én nem dogmák iránti vak engedelmességet kívánok, hanem megfelelő pontosságot abban a témában, amelyet tárgyalnak, legalábbis a pszichoanalízist illetően. Az intellektuális világnak azok a szereplői, akikre Ön hivatkozott, úgy tesznek, mintha előmozdítanák a pszichoanalízissel folytatott párbeszédet, de gyakran nem jóhiszeműen csinálják ezt, hanem azért, hogy ez a párbeszéd összetévesztődjék a pszichoanalízis valódi szellemiségével. Az ilyen közreműködők semmiképp nem szolgálnak a pszichoanalízis javára – természetesen Kristevát és Castoriadist kivéve, akik színvonalas gyakorló analitikusok. Legtöbbször nem csak egyetértés vagy nézeteltérés, elismerés vagy bírálat kérdéséről van szó, hanem arról, hogy világosan kiderül, totálisan félreértik, mi is valójában a pszichoanalízis. Attól tartok, hogy ez a mi beszélgetésünk – melynek értékét az Ön kérdései emelték – nem segített abban, hogy tisztábban lássuk a pszichoanalízis és az intellektuális világ között lévő igencsak homályos kapcsolatot.

Úgy vélem, egyet fog érteni velem abban, hogy ezeket a helyesbítéseket és tisztázásokat szükséges megjelentetni, hogy megfelelően tájékoztassuk az olvasókat.

Tisztelettel:  
André Green

Párizs, 1996. október 5.

### **Sergio Benvenuto válasza André Greennek**

Válaszok fent közreadott levelére. A beszélgetés angol vázlatát (amely semmiképp sem interjú, amint azt Ön jól tudja) 1995 júliusában elküldtük Önnek, és most derül ki, hogy soha nem kapta meg – sajnos Olaszország és Franciaország között az efféle postai balesetek nem ritkák (azokat az okokat, melyek miatt Önnek nem nyílt lehetősége ezt a beszélgetés megszerkeszteni, megvitattuk, és, úgy hiszem, tisztáztuk is magánlevelezésünkben). Mindemellett nagyon sajnáljuk a történeteket.

Hajlandó vagyok elismerni mindezt, és figyelembe veszem az Ön jogos bosszúságát, amiért nem tudta a fordítást kijavítani, mindazonáltal szerintem kritikájának java minden komoly alapot nélkülöz. Levelem második részében pontról pontra reagálni fogok a fordításhoz fűzött ellenvetéseire, és szemléltetni fogom – két-három, bizonyára nem a legfőbb kérdéseket érintő példától eltekintve –, hogyan választott szabályszerűen a fordító a némiképp kétértelmű eredeti által felkínált lehetőségek közül. Csupán két példát hadd idézzek. Az Ön „*Bouvet un clinicien*” [B. klinikus] kifejezését (beszélgetésünk szövegének 103. oldalán) a fordító „pszichiáter” helyett inkább „klinikai pszichológus”-ként értelmezte, mert franciául egy kicsit furcsán hangzik, ha „*un clinicien*”-t [klinikus] használunk, amikor „*un psychiatre*”-et [pszichiátert] akarunk mondani. Később René Majorról mint „*un psychanalyste, qui n'est pas n'importe lequel...*”-ről [„egy analitikus, aki nem egy a sok közül”] beszél, a mondatban talán van némi ironia, de azért nem hibáztathatjuk a fordítót, hogy ezt elvettette, és „fontos analitikus”-nak fordította. Kivágtunk néhányat a Majorra vonatkozó későbbi állításai közül, mert túlságosan polemikusnak találtuk őket. A fordító viszont, aki az eredetiben olvasta az Ön Majorral szembeni bírálatát, amelyet később kivágtunk, tisztában volt azzal, hogy Major mindenképpen fontos az Ön számára, máskülönben miért illeti nyilvánosan olyan durva bírálattal? Jóllehet, még ha a fordítással kapcsolatos összes kritikája indokolt volt is, azok a szempontok, amelyeket Ön felemlített, marginálisak és mondanivalójának szellemiségével sehogyan sem egyeztethetők össze. Válaszainak azokkal a kivágott részeivel kapcsolatban, amelyekre Ön célzott, az a helyzet, hogy igazából két nem olyan jelentős szakaszt vágunk ki: a Majorra vonatkozót és a heideggeri gondolkodással szembeni hosszadalmas argumentációt, ami nem tartozott beszélgetésünk tárgyához. Ingerültsége épp ezért valamiféle ürügynek tetszik. Levele inkább azt a vágyát leplezi le, hogy vitánk ringjében éljen egy „második menet” nyújtotta lehetőséggel.

Arra kellene először is rákérdezni, miért öltötte a beszélgetésünk ezt a bokszmeccs stílust, a stílust, amihez Ön a levelében is hű marad. Bizonyára nem az lehet ennek az oka, hogy én lacaniánus vagyok, hiszen nem vagyok az (*Lacan's Dream* [Lacan álma] című dolgozatomban – ugyanabban a számban,

amelyben beszélgetésünk is megjelent<sup>1</sup> – kifejtem, mit tartok a lacani megközelítés korlátainak), vagy az sem, hogy rivális pszichoanalitikus társasághoz tartozom, mert az szintén nem úgy van. A polemikus véna megnyilatkozása épp ezért a legnemesebb értelemben vett stílári vagy etikai megfontolásoknak köszönhető. Ha igaz, amit Buffon mondott, hogy „*le style c'est l'homme*” („a stílus az ember”), akkor bizonyos esetekben igaz, hogy *le style c'est la chôte méme*, a stílus a dolog maga. Részemről a „dolgót” nem az jelentette, hogy mindenáron kiálljak Lacan mellett – némileg laza klinikai stílusát soha nem vettem védelmembe –, hanem az, hogy visszautasítsam azt a módszert, ahogyan Ön egy olyan gondolkodásrendszert kezel, amely, akár rossz, akár jó oldalát nézzük, messze túlmutatott a pszichoanalízisen és Franciaországon is.

Az nem szolgáltat igazságot a pszichoanalízis története számára, ha kihagyjuk belőle Lacant, mert – ez a két dolog képezi az Ön tanításainak sarkpontját – pácienseivel szadisztikus volt, és mert elméletének egésze a párizsi intellektuális világ elcsábítására irányult. Hiszen nemcsak Lacan engedett meg bizonyos dolgokat magának mind a gyakorlattal, mind az elmélettel szemben, hanem a pszichoanalízis „szülőatyjainak” mindegyike így tett. Idézek majd néhány példát, amelyet biztos vagyok benne, hogy Ön is nagyon jól ismer. Véleményem szerint a pszichoanalitikus – külső vagy belső ellenséggel szembeni – harcias attitűdje a pszichoanalízis lejárataához vezet. Aki olvassa ezt a beszélgetést, észreveheti, hogy Ön mindenkit támad – legyen az akár a pszichoanalitikus, akár kívülálló –, aki vagy nem fogadja el, vagy meghaladja a klinikai-elméleti vezető elit, mindenekelőtt Freud, M. Klein és Winnicott által meghatározott sérthetetlen kánont.

Szemrehányást teszek Önnek pöffeszkedéséért. Ön megvetéssel válaszolt a pszichoanalízis ellen irányuló gyakran éles bírálatokra, még ha ezek olyan elsőrangú elméktől erednek is, akik a Karl Kraustól Faucault-ig, Wittgensteintől Popperig terjedő sorba tartoznak. Itt van az alapvető különbség Ön és Lacan között: Lacan legalább örökké arra törekedett, hogy megtörje a pszichoanalízis „splendid isolation”-jét, azáltal, hogy olyan elméletekből és diszciplínákból vett át, amelyek hasznosíthatók a pszichoanalízisben, azzal sem törődve, hogy netán az elméletek és diszciplínák szerzői a pszichoanalízist magát ellenezték. Például annak ellenére, hogy Claud Lévi-Strauss alapjaiban bírálta a pszichoanalízist, Lacan úgy érezte, hogy a Lévi-Strauss által alkalmazott strukturális analízis nagyszerűen hozzá tudna járulni a pszichoanalízis fejlődéséhez. És mivel a nyílt kognitívizmust sem vetette el, még Chomskyval is foglalkozott. Lacannak, hibái ellenére, meglehetősen nyitott, toleráns attitűdje volt, sem nem szektáriánus, sem nem „pöffeszkedő”.

<sup>1</sup> *Journal of European Psychoanalysis*. (No. 2. Fall 1995–Winter 1996). 107–131.

Sőt mi több „pszichoanalitikus pöffeszkedése” arra készteni Önt, hogy alábecsülje a krízist, amin a pszichoanalízis napjainkban keresztülmegy. A pszichoanalízis egy sokfelől egy pontba koncentrárlódó példátlan támadás tárgya, de ami fontos, hogy ezt a krízist nem a kognitivisták és néhány filozófus hirdeti, hanem a pszichoanalitikusok maguk, akik fogyó klientúrájuk és csökkenő presztízsük miatt siránkoznak. Úgy hiszem, a pszichoanalízis csak akkor éri meg a jövő századot, ha számos olyan dolgot, ami „bizonyosság”, újra vita tárgyává lehet tenni, ha nyitott a párbeszédre – még a „belső disszidensekkel” is – és, mindenekelőtt, hogyha újra egy csipetnyit fogékonyabbá válik az öniróniára.

Észrevételeire adott válaszaim:

105. oldal: Ön helyesen mondta, hogy Freud soha nem szakított nyíltan Ferenczivel – éppen mert mindig is (pozitív irányban) elfogult volt vele szemben. Ennek ellenére Ferenczit hosszú ideig befeketítette a pszichoanalitikus társadalom, munkáit készakarva mellőzték (Ernest Jones pedig sok mindent meggyőzött arról, hogy utolsó éveiben Ferenczi pszichotikus volt). Freud megfélemedezett Ferenczinek azokról a „devianciáiról”, amelyeket másoknak nem tudott elnézni. Ferenczi éveken át bizalmasan beavatta Freudot annak a zavaros viszonynak a részleteibe, amely közte és páciensei-szeretői, Pálos Gizella és Elma között volt.<sup>2</sup> Freud nem Ferenczi kizárásával reagált erre a helyzetre, hanem épp ellenkezőleg, Ferenczi iránti rokonszenve bizonyos értelemben évekig cinkosává tette. Ha ugyanazon kritériumok alapján ítélnénk meg Ferenczit, amelyeket Ön Lacanra alkalmazott – azazhogy a technikai és (orvosi) etikai hibák az analitikusnak még az elméleti munkásságát is diszkreditálhatják –, akkor meg kellene tagadni Ferenczitől azt a szerepet, amelyet a pszichoanalízis fejlődésében betöltött. Effajta következtetést még Ön sem fogadna el.

---

<sup>2</sup> Freud tudott róla, hogy Ferenczi analizálta (1909 körül) szerelmét, Pálos Gizellát, aki akkor már férjes asszony volt. 1911-ben Ferenczi megírta Freudnak, hogy Gizella lányát, Elmát is analízisbe vette, röviddel azután pedig azt, hogy beleszeretett Elmába, és feleségül akarja venni. Freud maga vette analízisbe Elmát, és 1911 decemberében olyan szabálysértést követett el, amiért ma kizárnák a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületből: Ferenczi tudtán kívül elárulta Gizellának, hogy szerelme és lánya között régóta tartó viszony van. 1912 márciusában Freud megszakította Elma analízisét, és a lány rövid időre visszatért Ferenczi díványához. Ferenczi azután rávette öccsét, hogy vegye el Elma hűgát, Magdát. 1919-ben Ferenczi végül összeházasodott Gizellával. Lásd: Ernst Falzeder és André Haynal, „Heilung durch Liebe?”, *Jahrbuch Psychoanal.*, 1984, 24. pp. 109–127.; André Haynal: *Viták a pszichoanalízisben – Ferenczi, Freud, Bálint.* (Thalassa Könyvek), Cserépfalvi, Budapest, 1987.; H. Sebastian Krutzenbichler, Hans Essers, *Muss denn Liebe Sünde sein? Ueber das Begehren des Analytikers* (Freuburg i.Br.: Kore, 1991), pp. 41–50. Erről a szövevényes kapcsolatról lásd.: Erős Ferenc: *Díványkeveredések.* *BUKSZ*, 5. évf. 1. sz. 1993. tavasz. 20–25.

A 105. oldalról, folytatólagosan: – Reichet, Reiket, Masud Khant és Meltzert eltérő indokok miatt kizárták a pszichoanalitikus intézményekből, vagy soha be sem hagyták lépni oda (ez történt Reikkel). Pusztán azért hoztam fel ezeknek az embereknek a példáját, hogy reagáljak arra a fentebbi kijelentésére, miszerint 1912 után nem volt több helyrehozhatatlan törés a pszichoanalitikus intézményben. Nyilvánvalóan Ön annyira erősen azonosul a pszichoanalitikus tesztben betöltött szerepével, hogy szem elől tévesztette annak általános arculatát. Fontos Önnek, hogy elkülönítse a „jót” (Reik) a „rossztól” (Reich és Masud Khan), és még attól is, ami „így-úgy elmegy” (ha jól értettem, Meltzerről a jobbik eshetőséget feltételezi). Nem azért idéztem ezeket az embereket, hogy igazolni próbáljam őket, csupán azért, mert érzékeltetni akartam, hogy jó néhány közismert analitikust kiutasítottak abból az egyesületből, amelyhez tartozott. Ez a magyarázata annak, hogy miért tűnt időnként Önnek úgy, hogy nem válaszol (a párbeszéd nyomtatott formájában) a kérdéseimre; nyilván nem értette meg a kérdéseimet, s hogy nem fogta föl a lényegét, az bizonyítja, hogy még akkor sem sikerült ez, amikor kérdéseim írott formában kerültek Ön elé.

Mintha Ön azt akarná mondani: ezeknek a kizárásoknak az okai nem a komoly elméleti nézeteltérések, hanem a szakmai etika hiányosságai – hasznos mese ez annak a „public image”-nek a kialakításához, amelyet az analitikus társaságok hajlamosak maguknak tulajdonítani. Gyanús, hogy számos „személyes magatartás” és „elméleti nézeteltérés” miatti kizárás háttérében csoportérdekek összecsapása és személyeskedésből fakadó összetűzések állnak. Vajon Freud és Jung konfliktusa pusztán elméleti jellegű volt (Freudot nem nyugtalanították Biswanger „devianciái”, és igyekezett olyan igencsak különböző gondolkodású embereket zászlója alá toborozni, mint Jelgerma, Ophuijsen vagy Groddeck), avagy a vezetés és az egyének közötti konfliktus volt? És a híres „Anna Freud–Melanie Klein-viták”-at mindenekelőtt nem személyes konfliktusnak és két közép-európai hölgy hatalmi vetélkedésének tekinthetnénk? Ha az elegendő indok volt Jungot kizárni az Egyesületből, hogy alábecsülte a szexualitás (jelentőségét), akkor annyi más analitikust miért nem zártak ki ugyanezért – a sort Winnicott nyitja, mint azt Ön jól tudja. Az ortodox elmélet nem nyithat teret a fundamentális „hatalom akarásának”, de ez nem mentség arra, hogy naiv vagy vak legyen az „elméleti” vagy „deontologikus” szinterek mögé rejtett személyes és hatalmi konfliktusokkal szemben.

A 106. oldalon Tauskot, Ferenczit és Rankot a Freud által megtestesített *Maitre* (Mester) figurához fűződő dramatikus, mondhatni beteges (morbose) viszonya miatt emlegettem együtt, nem pedig az intézménnyel szemben kibontakozó esetleges konfliktusaik miatt, Ön viszont azonnal erre irányítja a figyelmet.

Paul Roazen könyvére<sup>3</sup> gondolva, elég durva leegyszerűsítés az, ahogyan Ön

<sup>3</sup> Paul Roazen, *Brother Animal: The Story of Freud and Tausk.* (Penguin Books, 1970)



Freud és Tausk bonyolult viszonyát Tausk Freudhoz kötődő homoszexuális fixációjára redukálja.<sup>4</sup> Roazen rámutatott Freud féltékenységére (Tausk a szeretője volt Lou Andreas Salomének, akit Freud igen nagyra becsült), és attól való félelmére, hogy a „túl tehetséges” tanítvánnyal szembe kelljen néznie. Íme a végzetes következménye annak, hogy Freud maître-ként viselkedett.

Összhangban van az analitikus társaságban mindmáig uralkodó hivatalos „manicheizmus” szellemével az, hogy Ön számára lényeges dolog szembeállítani a „jó Freudot” a „rossz Lacannel”. A történészek már számos olyan részletet bocsátottak rendelkezésünkre a freudi attitűdről, ami alapján ma joggal zárják őt ki a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületből. A Ferenczi ügyekben vállalt cinkosságon kívül említhetném még a Jung–Spielrein-afférral<sup>5</sup> szemben tanúsított képmutatását is. Freud tudott róla, hogy Jungnak szexuális kapcsolata volt szkizoid páciensével, és amikor kezdett kitudódni a viszonyuk, Jung megrágalmazta a lányt (1909-ben Jung – valószínűleg a botrány miatt ellehetetlenült helyzetbe kerülve – feladta állását a Bleuler klinikán). De Freud Jung védelmére kelt, Sabina „belátására és bölcsességére” számítva, hogy Jung „karrierjének és házasságának” érdekében a lány felhagy a tiltakozással.<sup>6</sup>

1903 és 1906 között netán nem írt Freud maga is kompromittáló leveleket, páciensének, Anna von Vestnek? Mit szólna ma egy Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületbe tartozó analitikus ahhoz, ahogyan Freud analizáltjaival, Hilda Doolittle-lel,<sup>7</sup> Joseph Wortisszal<sup>8</sup> és a Brunswick családdal<sup>9</sup> viselkedett? Ma már köztudott az, hogy Freud gyakran maga sem fogadta meg az analitikus technikára vonatkozó tanácsait.

És ha Freudról hirtelen a freudiánusokra tereljük a szót – noha azok a legkedvesebbek Önnek –, egész könyvet lehetne azokról a szabálytalanságokról írni, amelyekre fény derült, s amelyek nem kevésbé súlyosak, mint amiket Ön

---

<sup>4</sup> Freud nemcsak visszautasította Tausk analizálását (az egyik legtapasztalatlanabb tanítványához Helene Deutsch-hoz küldte Tauskot), hanem később Deutsch-ot is arra utasította, hogy szakítsa meg Tausk analizisét, amit az utóbbi helyesen, a pszichoanalitikus körből történő de facto kizárásaként értelmezett, ezután lett öngyilkos.

<sup>5</sup> Lásd Aldo Carotenuto, *A Secret Symmetry, Sabina Spielerein between Jung and Freud* ([Titkos szimmetria, Sabina Spielerein Jung és Freud között.] London: Routledge & Kegan Paul, 1984)

<sup>6</sup> Lásd Johannes Cremerius, Preface to Aldo Carotenuto, *Tagebuch einer heimlichen Symmetrie* (Freiburg: Kore, 1986)

<sup>7</sup> Hilda Doolittle *Signs on the Wall*, 1956

<sup>8</sup> Joseph Wortis, *Fragments of an Analysis with Freud* (New York: Simon & Schuster, 1954)

<sup>9</sup> A Freud, Ruth, Marck and David Brunswick közötti kapcsolatra vonatkozóan lásd: Paul Roazen „*Freud's Patients*”. In: Toby Gelfand and John Kerr eds., *Freud and the History of Psychoanalysis*. (Hiltsdale, NJ: The Analytic Press, 1992), and *Encountering Freud* (New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1990.)

Lacan számlájára ír.<sup>10</sup> Nem Freud volt az egyedüli, aki saját lányát analizálta, általános gyakorlat volt ez az első generációs analitikusok között, beleértve Abrahamot<sup>11</sup> és M. Kleinét is. Az utóbbi, minthogy kevés gyermekpáciens akadt, a fiával, Erichhel végzett analízis eredményeit adta közre, afelől viszont nem világosította fel az olvasókat, ki is volt analízisének alanya.<sup>12</sup> A gyermekek, akit Klein – legalábbis munkásságának első szakaszában – analizált, angol kollégáinak gyermekei voltak, tehát olyan embereké, akikhez Klein szorosan kötődött. Klein még azt is felajánlotta Winnicottnak (akinek 1935-től 1940-ig kiképző analitikusa volt), hogy vállalja annak az analízisnek a szupervízióját, amit Winnicott a fiával, Erichhel végez – olyan ajánlat volt ez, amelyet Winnicott jó érzékkel visszautasított.<sup>13</sup> A Brit Pszichoanalitikus Egyesület 1930-as és 1950-es évekbeli feszült, hisztérikus légkörét egyfelől talán éppen a tagok közötti kapcsolatnak ez a sajnálatra méltó „promiszkuitása” idézte elő: összegubancolták a barátságnak meg az analitikus és tudományos kapcsolatoknak a szálaikat.

Annak, hogy így kidomborítom ezeket az anekdotákat, nem az a célja, hogy felmentsem a szóban forgó szakmai–etikai vétkek elkövetőit, sem az, hogy általában diszkreditáljam a pszichoanalitikusokat. Az összes ilyen szabályszegésre úgy kellene tekintenünk, mint a klasszikus analitikus viszonyban jelentkező probléma tüneteire – a problémáéra, amit sok érzékeny analitikus észrevett, akik mind gyakrabban beszélnek a „pszichoanalízis válságáról”. Ön úgy véli, a Freud–Klein–Winnicott–Bion–féle pantheon elegendő ahhoz, hogy életben tartsa a pszichoanalízist. De ma már többre van szükség a bioni elméleteknél és a végeláthatatlan kleini analíziseknél, ha az analízis fennmaradását akarjuk biztosítani.

Noha ezek a technikai vagy etikai „hézagok” megtalálhatóak az előbb említett analitikusoknál, korántsem elegendő indok ez ahhoz, hogy kétségbe vonjuk mindazt, amivel az elmélethez vagy klinikai gyakorlathoz szakmailag hoz-

---

<sup>10</sup> Ami az orvos és betegek közötti szexuális kapcsolat tilalmának normáját illeti, hosszú listát állíthatnánk össze a bejegyzett „bűnösökről”. Hogy csupán a leghíresebbekre szorítkozunk: August Aichorn, René Allendy, Frida Fromm–Reichmann, Ernest Jones, Radó Sándor, Otto Rank és Harald Schultz –Henke. Erről a kérdésről lásd: H. Sebastian Krutzenbichler és Hans Essers, id. mű, 1.

<sup>11</sup> Lásd Little Hilda: *Daydreams and a Symptom in a Seven-Year Old Girl*, *IRP*, XVII. 1974, pt. 1 pp. 5–14.

<sup>12</sup> Amit fentebb tárgyalok Melanie Kleinre vonatkozóan arról lásd: Phyllis Grosskurth, *Melanie Klein, Her World and Her Work*. (Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1987,) különösen az 5, 8., 11 és 17 fejezet.

<sup>13</sup> Paula Heimann és Klein között még megromlottabb és „perverzebb” kapcsolat volt (ami valóban szakításhoz vezetett). Heimann már jó baráti viszonyban volt Kleinnel és lányával, Melittával, amikor 1934-ben megkezdték Kleinnel az analízist.

zárultak. Vajon elhomályosítja-e Freud gondolatait az, hogy a fent idézett esetekben elfogadhatatlan volt a magatartása? Masud Khan antiszemitizmusa – mint, sajnos, annyi más nagyszerű alkotóé, mint Shakespeare-é, Ezra Poundé – levon-e bármit is a perverziókról írt beható tanulmányainak értékéből? Heidegger, Gottlob Frege, Carl Schmitt vagy Ernst Jünger esetében a jobboldali konzervativizmus vagy antiszemitizmus vajon elegendő okot ad-e arra, hogy tagadjuk gondolataik jelentőségét? Az az egybeesés, amelyet Ön a politikai állásfoglalás, az erkölcsi magatartás és az intellektuális teljesítmény között feltételez, arra a gondolkodásmódra vall, amit az amerikaiak csúfondárosan *political correctness*nek neveztek el. Sőt inkább az az alapvető tanulsága az analízisnek, hogy az erkölcsi-politikai Ego sosem lesz képes lecsapolni a Zuider-tavat (az Ősvalamit és az intellektuális kreativitást), még ha ez nem is több annál, mint ami tiltott aktusokon vagy a hagyományos szabályok megsértésén keresztül jut kifejezésre.

Most pedig térjünk rá a fordítással kapcsolatos megjegyzéseire.

A 102. oldalon – Önnek igaza van abban, hogy a pszichoanalitikusok páciensei „nem esnek kívül a tevékenységi területükön [ti. az analitikusokén]” (utóvégre is analízisben vannak). De a szövegekörnyezetből minden intelligens olvasó számára kiderül, hogy azt mondja, az analitikusok nem olyanok, mint a filozófusok, akik csak a kollégáikkal állnak kapcsolatban, hanem mindenekelőtt hétköznapi emberek életével foglalkoznak.

A 103. oldalon valóban homályos a fordítás. A következőképp kellene ezt olvasni: „Lacan flörtölt az elidegenedésemlétekekkel (különösen Hegelével), és később pedig Wallon gondolkodásával.”

A „lingu-hysteria” és a „lingui deli” csupán két lehetséges fordítása az Ön által használt lacani neologizmusra, a „*liguisterie*”-ra. Szerintünk itt Lacan csupán egy szójátékot akart csinálni a „*lingu-hystérie*” és asszonáncái, a „*charcu-terie*”, „*pâtiss-erie*” vagy „*bouch-erie*”<sup>14</sup> között (ez amerikai kifejezéssel „deli shop” lenne).

A 105. oldalon azt mondja: „*Piera Aulagnier, Perrier (...) Valabréga és mások az egyesületből, akik ugyanannyira érdeklődtek Lacan munkája iránt, mint jómagam és Conrad Stein, mindannyian elhagytuk őt.*” („*Piera Aulagnier, Perrier (...) Valabréga, plus les gens qui, du côté de ma Société, également ont été intéressés par lui, comme Conrad Stein et moi-même, pour prendre les deux qui se sont manifestés le plus directement, nous tous l'avons quitté*”) Igaza van benne, hogy a szerkesztő a szövszerkezet összevonásával eltörli az „*anciens élèves*” [egykori tanítványok] és a „*ceux qui ont été intéressés par lui*” [azok, akik érdeklődtek munkái iránt] közötti különbséget, de az Ön „*nous tous l'avons quitté*” [mind-

---

<sup>14</sup> A francia szójáték alapja, hogy ezek a kifejezések azonos végződésűek és különféle üzleteket jelentenek, ahol élelmiszert lehet venni, például „pék”-ség, de a hentes már nem illik az asszociációs láncba, így nem is adhatja vissza a szójátékot. (A ford.)

annyian elhagytuk őt] kifejezése sokkal szorosabbnak mutatja Stein és Lacan kapcsolatát, mint amilyen az valójában volt. Egy lapon említi Steint Aulagnier-rel, Perrier-rel, Valabrégal... és önmagával.

A 110. oldalon azt mondja: „*amit valójában nem mérlegeltek, az a pszichoanalízis mélységesen teológiai és keresztény oldala: ez a pszichoanalízis keresztény újraírása.*” (*en fait ce qu'on me semble pas vouloir prendre en considération c'est le côté profondément théologique et chrétien de la théorie psychanalytique; c'est une réécriture chrétienne de la psychanalyse...*) Azért értelmeztem a fenti dolgot nyelvbotlásként, mert képtelen vagyok elhinni, hogy Ön tényleg azt hányja Lacan szemére, hogy nem ismerte fel az analízis teológiai és keresztény aspektusát. Ha a fordítás téves, akkor az, hogy „*nem akar tudomást venni róla*” („*pas vouloir prendre en considération*”) kijelentést Lacannak tulajdonítjuk, míg a kontextus láthatóan inkább az intellektuális világra utal: „*akik nem hajlandóak tudomást venni Lacan elméletének mély teológiai és keresztény aspektusáról*” („*qui ne veulent pas prendre en considération le côté profondément théologique et chrétien de la théorie de Lacan*”). Csak egy ilyesfajta értelmezés kölcsönözhet némi koherenciát a szavainak.

A 113. oldalon a következőket mondja: „*Természetesen minden analitikus élvezné az intellektuális világban elért sikert – bár olyan áron, hogy a csábító szerepébe lépnének. Nagy hatása lehet annak, ha az értelmiség kijelenti, „ott van még a tudattalanja!, de mindig vannak határok, amiken nem léphetnek túl. Az ár, amit Lacan fizetett, az, hogy nem lépte túl ezeket a határokat.*” („...*on la paye du prix du désir de séduire, et de dire aux intellectuels, même si on leur dit »mais enfin, vous avez un inconscient« (...), il y a quand même des frontières à ne pas dépasser; et donc le prix qu'on la paye, le prix de Lacan, ça a été celui d'une extraordinaire séduction intellectuelle.*”) Ebben az esetben a fordítás helyes: az intellektuális világ képviselői nem akarták, hogy bizonyos határokon túllépjen az analízis (minthogy – képzelem – felismerték, hogy szexuális késztetéseik még az entellektüeleknek is vannak), és épp ezért Lacan nem is lépte túl ezeket a határokat, így vált az intellektuális világ szemében csillaggá.

Ugyanezen az oldalon található a „mert kiváló stílusa volt” az ön által használt „*c'est une pensée aussi qui a une qualité d'écriture*” és „*patois parisien*”<sup>15</sup> kifejezésnek a fordítása, aminek az angolban nincs pontos megfelelője. Ezenkívül Ön Lacan gondolkodásáról beszélve így fogalmazott: „*késztelenül jobb mind írásmódjára, mind gondolkodásra nézve a többi analitikus írásnál*” („*indéniablement c'est mieux écrit, c'est mieux pensé que dans la plupart des écrits psychanalytiques*”).

<sup>15</sup> A *patois* kifejezést pejoratív értelemben a lokális köznyelv megnevezésére használják, legtöbbször a párizsiak a vidéki nyelvre, ez azonban érdekesen visszájára fordul, itt ugyanis a párizsi „*patois*” szerepel, tehát tulajdonképpen a sznobizmusról van szó. (*A ford.*)

Sehol másutt nem beszélek arról, hogy további nyelvbontásokat követett el, csak azokban a bizonyos lábjegyzetekben (s ez csupán két hely).

Freud a *Tömegpszichológia és én-analízis*ben két „csoportot” (*Massen*) ismertet, az egyházat és a katonaságot, amely számára paradigmája mindannak, ami az analízis nem lehet. És most már még egyes analitikusok álmait is túlszárnyalóan hasonlítja az analitikus társaságok működése az egyházéra és katonaságéra. Az analitikusoknak manapság több alázatra van szükségük, mint fegyelemre. Ez a katonai és egyházi mentalitás éppen az ellenkezője annak, amire folyóiratunk törekszik: a különböző analitikus irányzatok közötti párbeszédre, arra, hogy ne hajtsunk fejet egyetlen irányzat vagy iskola szektarianizmusának sem, és hogy komoly és tiszteletteljes választ adjunk a pszichoanalízist érő jelentősebb kritikákra. Ebben rejlik a kettőnk közötti vita valódi tárgya – nem pedig a fordításra és szerkesztésre vonatkozó marginális megjegyzésekben.

*Takács Mónika fordítása*

B U D A P E S T I   K Ö N Y V S Z E M L E

# BUDAKISZA

KRITIKAI ÍRÁSOK

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

KÖREBŐL

**VALENTINYI ÁKOS** - A MAGYAR KÖZGAZDÁSZOK A NEMZETKÖZI PIACON

**JACQUES LE GOFF** - VISSZATÉRÉSEK A MAI FRANCIA TÖRTÉNETÍRÁSBAN

**CSABAI MÁRTA** - AZ ESSZENCIALISTA LÉLEKELEMZÉS TITKAIRÓL

**SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN** - AZ ÚJ TÁRSADALOMTÖRTÉNETÍRÁSRÓL

**WOLF LEPENIES** - A „NÉMET KULTÚRA” VÉGE

**ZENTAI MÁRIA** - KOROMPAY H. JÁNOSRÓL

**DUPCSIK CSABA** - BRUNO LATOURRÓL

**MIKLÓSI ZOLTÁN** - JOHN KEKESRÓL

**PONTOS KÖNYVEK** - 2000. I. NEGYEDÉV

**SZEMLE**

M E G J E L E N I K

2000. NYÁR

N E G Y E D É V E N T E